

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ
ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ**

**Ε΄ ΕΦΟΡΕΙΑ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΑΙ
ΚΛΑΣΙΚΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ**

ΔΙΑΖΩΜΑ

Δ Ι Α Ζ Ω Μ Α

ΑΡΧΑΙΟ ΘΕΑΤΡΟ ΣΠΑΡΤΗΣ: ΧΟΡΗΓΙΚΟΣ ΦΑΚΕΛΟΣ

ΑΘΗΝΑ, ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 2011

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ
ΧΟΡΗΓΙΚΟΣ ΦΑΚΕΛΟΣ ΑΡΧΑΙΟΥ ΘΕΑΤΡΟΥ ΣΠΑΡΤΗΣ

1. Περιγραφή μνημείου	Σελ. 3 - 4
2. Περιγραφή υφιστάμενης κατάστασης του μνημείου	Σελ. 5
3. Παθολογία του μνημείου - ιεράρχηση απαιτούμενων εργασιών	Σελ. 6 - 8
4. Μέθοδος εκπόνησης της μελέτης αποκατάστασης	Σελ. 9-10
5. Προϋπολογισμός εργασιών	Σελ. 11
6. Βιβλιογραφία	Σελ. 12
7. Παράρτημα εικόνων	Σελ. 13-18

ΧΟΡΗΓΙΚΟΣ ΦΑΚΕΛΟΣ ΑΡΧΑΙΟΥ ΘΕΑΤΡΟΥ ΣΠΑΡΤΗΣ

1. Περιγραφή μνημείου

Το θέατρο, το οποίο βρίσκεται στη νότια κλιτύ του λόφου της Ακρόπολης της αρχαίας Σπάρτης, διασώζει στοιχεία από πολλές διαφορετικές φάσεις. (βλ. εικ. 1 –3). Θέατρο υπήρχε στη Σπάρτη ήδη από τους χρόνους των Μηδικών (Ηρόδοτος 6,67).

Το θέατρο θα πρέπει να εντυπωσίαζε τους επισκέπτες της αρχαιότητας, αφού ο Πausανίας το χαρακτηρίζει: «... τὸ θέατρον, λίθου λευκοῦ, θέας ἄξιον». (Pausanίου, Ελλάδος Περιήγησις, III, 14.1). Σήμερα είναι ένα τοπόσημο της αρχαίας Ακρόπολης λόγω του μεγέθους του, της εκτεταμένης διατήρησής του και της πολυτέλειας της κατασκευής του.

Η κατασκευή που βλέπουμε σήμερα ανάγεται στους ρωμαϊκούς χρόνους, ενώ υπάρχουν και πολλά άλλα επί μέρους στοιχεία που χρονολογούνται μέχρι και το τέλος του 4^{ου} μ. Χ. αιώνα. Ίχνη μόνο διατηρήθηκαν από ένα παλαιότερο θέατρο της εποχής του τυράννου Νάβι (200 π.Χ.).

Ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του θεάτρου είναι ότι διέθετε κινητή σκηνή, γιατί συνήθως το χρησιμοποιούσαν για πολιτικές, κοινωνικές και εορταστικές συγκεντρώσεις. Αυτό προκύπτει από τους τρεις παράλληλους επιμήκεις αύλακες μήκους ~68m, που εντοπίστηκαν στο δάπεδο του άκρου της ορχήστρας. Οι αύλακες καταλήγουν σε ένα κτήριο στη δυτική πάροδο, από το οποίο σώθηκαν τα θεμέλια, εν μέρει κάτω από μεταγενέστερο κτήριο (Νυμφαίο) και η χρήση του οποίου αναφέρεται σε επαναχρησιμοποιημένες οπτόπλινθους του: ΣΚΑΝΟΘΗΚΑ. Η κινητή σκηνή φυλασσόταν λοιπόν στη «σκηνοθήκη», δηλαδή στο υπόστεγο που ήταν κατασκευασμένο στη δυτική πάροδο.

Σημαντική ιστορική φάση του θεάτρου είναι η προσθήκη ενός ρωμαϊκού σκηνικού οικοδομήματος το 78 μ. Χ επί αυτοκράτορος Βεσπασιανού. Στη θέση του θεάτρου αναπτύχθηκε ένας οικισμός μεταξύ του 10ου και 13ου αι., τα υπολείμματα του οποίου στο χώρο της ορχήστρας, της σκηνής και του κάτω κοίλου καθαιρέθηκαν κατά τις ανασκαφές.

Το θέατρο διέθετε 9 κερκίδες με 32 σειρές εδωλίων στο κάτω κοίλο και 16 κερκίδες με 17 σειρές εδωλίων στο άνω κοίλο. Στην ανατολική πάροδο είναι ενσωματωμένη εξωτερική λίθινη κλίμακα, η οποία διέθετε 55 βαθμίδες και οδηγούσε απ' ευθείας στο διάζωμα. Το κοίλο σώζεται σε κακή κατάσταση, διότι τα εδώλια και η θεμελίωσή τους χρησιμοποιήθηκαν ως οικοδομικό υλικό σε κατοικίες που κατασκευάστηκαν στο χώρο αυτό κατά τον 9^ο μ.Χ. αιώνα. Οι οικίες αυτές δεν έχουν ακόμη ανασκαφεί στο σύνολό τους, μερικά ερείπια μάλιστα φαίνονται καθαρά στο δυτικό τμήμα της ορχήστρας.

Το κοίλο στηρίζεται εν μέρει σε δύο μεγάλους αναλημματικούς τοίχους, που προστέθηκαν για να αυξηθεί η συνολική χωρητικότητα του θεάτρου. Υπολογίζεται ότι στο τεράστιο αυτό οικοδόμημα μπορούσαν να συγκεντρωθούν 16.000 θεατές. Το θέατρο έχει ομοιότητες με το θέατρο της Μεγαλόπολης και το μέγεθός του είναι παρόμοιο με αυτό του θεάτρου της Επιδαύρου.

Είχε τις εξής διαστάσεις:

Διάμετρος ορχήστρας: 25.52m (Μεγαλόπολης: 31m).

Μήκος από άκρο σε άκρο παρόδων: 147m.

Διάμετρος κοίλου άνω: 114m (Επιδαύρου: 117m).

Πλάτος διαζώματος: 1.80m.

Πλάτος άνω κιονοστοιχίας (στοάς): 4.8m.

Το θέατρο είχε μεγάλη σκηνή και προσκήνιο, πεταλοειδή ορχήστρα και πιθανόν περιμετρική στοά στο άνω μέρος του κοίλου. Μπροστά από το θέατρο διερχόταν κεντρική οδική αρτηρία της Ρωμαϊκής Σπάρτης, διότι κατά το 2^ο μ.Χ. αιώνα στον τοίχο της παρόδου χαραχθηκε μεγάλος αριθμός τιμητικών επιγραφών. Όταν μάλιστα γέμισε ο τοίχος, συνέχισαν να γράφουν μέσα στην ορχήστρα του θεάτρου.

Βασιλογάμβρου Αδαμαντία, Αρχαιολόγος, Προϊστάμενη Ε΄ Ε.Π.Κ.Α.

Ζάμπας Κωνσταντίνος, Πολιτικός Μηχανικός Δρ Ε.Μ.Π.

2. Περιγραφή υφιστάμενης κατάστασης του μνημείου

Το αρχαίο θέατρο σήμερα δεν μπορεί να θεωρηθεί επισκέψιμο μνημείο, καθώς όχι μόνο δεν έχει ολοκληρωθεί η ανασκαφή του, αλλά υπάρχουν πολλές ανοικτές τομές από τις έρευνες των 1926- 1930, 1992- 1996 και πρόσφατα του Προγράμματος Συνεργασίας της Ε΄ Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων και της 5^{ης} Ε.Β.Α. με τη Βρετανική Αρχαιολογική Σχολή.

Η κατάσταση του μνημείου είναι κακή, κυρίως διότι το κοίλο κτίστηκε πάνω σε επιχώσεις και μεγάλο μέρος του καταστράφηκε για την οικοδόμηση βυζαντινών σπιτιών και εργαστηρίων σε όλη του την έκταση. Πολλά μάρμαρα από τους αναλημματικούς τοίχους αφαιρέθηκαν από τον ιδιοκτήτη του χώρου ως οικοδομικό υλικό για τα σπίτια της σύγχρονης πόλης γύρω στα 1870, ενώ το 1931 διαλύθηκε μεγάλο μέρος του δυτικού αναλημματικού πύργου για την κατασκευή της δεξαμενής ύδρευσης στην κορυφή του λόφου. Μολονότι το 1934 κατασκευάστηκε εσπευσμένα από τον Α. Αδαμαντίου αντηρίδα από τούβλα, η κατάσταση του πύργου κρίνεται ιδιαίτερα κακή.

Μετά την ανασκαφή της ορχήστρας του θεάτρου (1926-30) δεν ελήφθησαν μέτρα αντιστήριξης των επιχώσεων του κοίλου, με αποτέλεσμα να διαλυθούν τα βυζαντινά οικοδομικά λείψανα, και τμήματά τους να καταρρέουν συνεχώς στο χώρο της ορχήστρας. Περαιτέρω προβλήματα προκαλούνται από τα όμβρια, τα οποία δεν απορροφώνται από όλη την έκταση της κορυφής του λόφου, λόγω του κόκκινου γεωλογικού στρώματος που έχει καλύψει την περιοχή μετά την εξόρυξη της δεξαμενής, σε συνδυασμό με τη φύτευση ευκαλύπτων, οι οποίοι δεν επιτρέπουν την ανάπτυξη χαμηλής βλάστησης κάτω από αυτούς.

Βασιλογάμβρου Αδαμαντία, Αρχαιολόγος, Προϊστάμενη Ε΄ Ε.Π.Κ.Α.

3. Παθολογία μνημείου – ιεράρχηση απαιτούμενων εργασιών

Το κύριο πρόβλημα του μνημείου είναι ότι βρίσκεται σε μια μετανασκαφική φάση χωρίς να έχουν γίνει άξιες λόγου επεμβάσεις, εκτός από τη μετακίνηση των πολυάριθμων διάσπαρτων αρχιτεκτονικών μελών, που ανασύρθηκαν κατά τις ανασκαφές, σε ένα πλάτωμα ανατολικά του θεάτρου. Μολονότι η αρχαιολογική έρευνα, όπως συμπληρώθηκε με τις επιλεγμένες ανασκαφικές τομές μεταξύ των ετών 1992 και 1998, μπορεί να θεωρηθεί ολοκληρωμένη, όσον αφορά στην αναγνώριση του μνημείου, εν τούτοις απαιτούνται εκτεταμένοι αρχαιολογικοί καθαρισμοί και πολλές εργασίες αποκατάστασης και συντήρησης προκειμένου να εξασφαλιστεί η αυτοπροστασία του ερειπίου. Σχετική με την παθολογία του μνημείου είναι η *Έκθεση Woolfitt*, στην οποία καταγράφονται τα περισσότερα προβλήματα του μνημείου και δίνονται γενικές κατευθύνσεις για την αντιμετώπισή τους, αλλά είναι προφανές ότι η αντιμετώπιση προαπαιτεί λεπτομερή τεκμηρίωση και μελέτη.

Μια πρώτη ιεράρχηση των προβλημάτων κατά τμήματα του μνημείου είναι η ακόλουθη:

α. Στους αναλημματικούς τοίχους των παρόδων του θεάτρου, μετά τη βίαιη καθαίρεση και λιθοθηρία των άνω στρώσεων της μαρμάρινης επένδυσης στα νεότερα χρόνια, οι εκτεθειμένες πώρινες λιθόπλινθοι του παχύτατου πυρήνα τους εφθάρησαν ταχύτατα είτε λόγω ασταθούς στήριξης (πρόβολοι), είτε λόγω περιβαλλοντικών δράσεων (μεταβολές υγρασίας και θερμοκρασίας, βλάστηση κ.λ.π.) Κατ' αρχάς δε φαίνεται να πάσχουν οι τοίχοι από γενικές ωθήσεις γαιών ή να έχουν υποστεί γενικές παραμορφώσεις λόγω καθιζήσεων ή σεισμικής καταπόνησης, επειδή οι τοίχοι είναι παχύτατοι και οι λίθοι τους είναι άριστα πλεγμένοι. Εν τούτοις το θέμα αυτό θα πρέπει να ελεγχθεί με λεπτομέρεια, δεδομένου ότι η γενική εικόνα τους είναι εικόνα εξαιρετικά ασταθών κατασκευών (βλ. εικ. 4,5).

Τα σωζόμενα τμήματα της μαρμάρινης επένδυσης είναι από τα πολυτιμότερα στοιχεία του οικοδομήματος λόγω του πολυτελούς υλικού της, της περίτεχνης κατεργασίας της και της παρουσίας των πυκνών επιγραφών. Οι λιθόπλινθοι έχουν υποστεί θραύσεις για ποικίλους λόγους, αλλά η αρχική εκτίμησή είναι ότι η υπαιτιότητα της υ959 οξείδωσης των σιδηρών συνδέσμων και γόμφων δεν είναι τόσο

μεγάλη όσο αναφέρεται στην Έκθεση Woolfitt. Μάλλον η βλάστηση έχει μεγαλύτερη συμμετοχή στις μετακινήσεις των λιθοπλίνθων της επένδυσης (βλ. εικ. 6). Σε κάθε περίπτωση το θέμα των θραύσεων των λιθοπλίνθων θα πρέπει να αντιμετωπιστεί με επί τόπου επεμβάσεις και πολύ περιορισμένες αποσυναρμολογήσεις.

β. Η μετανασκαφική κατάσταση του τμήματος του κοίλου που έχει αποκαλυφθεί είναι εξαιρετικά τρωτή σε φθορές. Οι λίθοι των εδωλίων και των βαθμίδων έχουν μείνει στη θέση που βρέθηκαν σε κατάσταση ασταθούς ισορροπίας και είναι φυσικό να ευνοείται η διαβρωτική δράση των ομβρίων και να αναπτύσσεται βλάστηση που καθιστά την ισορροπία των λίθων όλο και ασταθέστερη (βλ. εικ. 7-9).

Για την ανάταξη των ετοιμόρροπων λίθων απαιτείται μελέτη. Τα απότομα πρανή που προέκυψαν κατά την ανασκαφή προκειμένου να μη θιγούν τα θεμέλια και άλλων ερειπίων των μεσαιωνικών κτισμάτων (βλ. εικ. 9) επιβαρύνουν τόσο το κοίλο όσο και την ορχήστρα. Κρίσιμο θέμα για τη διατήρηση του κοίλου είναι η διευθέτηση της ροής των ομβρίων υδάτων από ανάντη, το οποίο συνδέεται και με τις επιλογές που θα γίνουν για την ανάδειξη του μνημείου και την έκταση των αρχαιολογικών καθαρισμών

γ. Το σκηνικό οικοδόμημα δεν έχει την κατασκευαστική ποιότητα των αναλημμάτων και του κοίλου, αλλά φυσικά χρήζει επεμβάσεων στερέωσης χωρίς να είναι πρώτη προτεραιότητα. Ιδιαίτερα πολύπλοκο είναι το θέμα του υστερορωμαϊκού τοίχου στο δυτικό άκρο του, στο οποίο έχουν ενσωματωθεί πολυάριθμα αρχιτεκτονικά μέλη, άρα κάθε επέμβαση πρέπει να λάβει υπ' όψη την ταυτότητά τους και τη αξία τους για το μνημείο.

δ. Το Νυμφαίο και τα υπολείμματα της σκηνοθήκης κτισμένα και αυτά με ευτελέστερο υλικό παρουσιάζουν γενική φθορά και χρειάζονται συντήρηση και στερέωση.

ε. Οι αναλημματικοί τοίχοι του θεάτρου είναι γενικά σε καλή κατάσταση με εξαίρεση το προς Ν άκρο του δυτικού αναλήμματος, που έχει απολέσει τον θώρακά του και χρειάζεται αντιμετώπιση ανάλογη με αυτή των αναλημμάτων των παρόδων.

στ. Η γενική τεκμηρίωση των διάσπαρτων μελών που έχουν μεταφερθεί ανατολικά εκτός του θεάτρου και των άλλων που βρίσκονται ακόμη στο χώρο της ορχήστρας και του σκηνικού οικοδομήματος πρέπει να προετοιμαστεί από τώρα μολονότι δεν είναι άμεση προτεραιότητα. Για το μέλλον θα μείνει επίσης και η απόφαση για τη θέση της ανασύνθεσης του θριγκού του σκηνικού οικοδομήματος που σήμερα καταλαμβάνει χώρο στην ορχήστρα.

Το συμπέρασμα από αυτή τη σύντομη κατάταξη των προβλημάτων ανάλογα με την κρισιμότητά τους είναι ότι θα πρέπει να δοθεί έμφαση σε μελέτες και έργα επέμβασης στα αναλήμματα και στο κοίλο και να προετοιμαστούν λύσεις για τα προβλήματα στις υπόλοιπες περιοχές του μνημείου.

Ζάμπας Κωνσταντίνος, Πολιτικός Μηχανικός Δρ Ε.Μ.Π.

4. Μέθοδος εκπόνησης της μελέτης αποκατάστασης

Βασικό στοιχείο για την επιλογή της μεθόδου της μελέτης είναι το τεράστιο μέγεθος του μνημείου, που καλύπτει μια επιφάνεια 8,5 στρέμματα περίπου (κοίλο, πάροδοι, σκηνικό οικοδόμημα). Μια μελέτη για το σύνολο, που θα ακολουθούσε την κανονική σειρά (προμελέτη, οριστική μελέτη, μελέτη εφαρμογής), θα ήταν μια εξαιρετικά πολυδάπανη και χρονοβόρα μελέτη, η οποία υποχρεωτικά θα έπρεπε να αναπροσαρμόζεται κατά τη διάρκεια εκπόνησής της, ανάλογα με τα νέα ευρήματα που θα προκύπτουν.

Από την άλλη μεριά μια προκαταρκτική μελέτη ή προμελέτη με σχέδια σε μικρές κλίμακες (1/200~1/100) θα κινδύνευε να μείνει έξω από τα πραγματικά προβλήματα του μνημείου, τα οποία εντοπίζονται μόνο όταν αυτά εξετάζονται και τεκμηριώνονται λεπτομερειακά. Γι' αυτούς τους λόγους προτείνεται να ακολουθηθεί μια μέση οδός, έτσι ώστε να έχουμε μια γενική εικόνα των προβλημάτων και των δυνατών λύσεων για το σύνολο του μνημείου και λεπτομερή τεκμηρίωση και προτάσεις για τα τμήματα εκείνα που πάσχουν περισσότερο.

Συγκεκριμένα προτείνεται:

- Να αποτυπωθεί με συνδυασμό τοπογραφικών και συμβατικών μεθόδων το σύνολο του θεάτρου και να παραδοθούν κατόψεις, όψεις και τομές σε κλίμακα 1/100. Το σχέδιο υπό N. Fradgley, που επισυνάπτεται, είναι πολύτιμο, αλλά θα πρέπει να συμπληρωθεί και κυρίως να συμπεριλάβει σταθερά σημεία υλοποιημένα στο χώρο του θεάτρου για την εξάρτηση των αναγκαίων συμβατικών μετρήσεων (βλ. εικ. 10).
- Να αποτυπωθούν με τον ίδιο τρόπο οι αναλημματικοί τοίχοι των παρόδων και οι κάτω σειρές εδωλίων και βαθμίδων του κοίλου, των προεδριών και του ανοιχτού αγωγού που έχουν αποκαλυφθεί από τις ανασκαφές και να παραδοθούν κατόψεις, όψεις και τομές σε κλίμακα 1/20. Για την ετοιμασία των σχεδίων θα απαιτηθούν αρχαιολογικοί καθαρισμοί στα αναλήμματα και το κάτω κοίλο και η χρήση μικρών ικριωμάτων και φορητών ξύλινων κλιμάκων. Επί των σχεδίων αυτών θα καταγραφεί αναλυτικά και θα ερμηνευτεί η παθολογία των κατασκευών. Η φωτογραμμετρική αποτύπωση των τοίχων των παρόδων σε κλίμακα 1/50 (υπό E. Πέτσα και συνεργατών,

2001 συνημμένη στην Έκθεση Waywell, Sweetman) είναι μεν χρήσιμη, αλλά δεν καλύπτει τις απαιτήσεις τεκμηρίωσης. Η τεκμηρίωση των μνημείων αυτού του τύπου προϋποθέτει σχεδιαστική αποτύπωση της υφιστάμενης κατάστασης σε μεγάλη κλίμακα, η οποία δεν υποκαθίσταται από ορθοφωτογραφήσεις ή αεροφωτογραφήσεις. Επισυνάπτονται αποσπάσματα σχεδίων ως δείγματα για το είδος της πληροφορίας που απαιτείται (κοίλο θέατρο Μαρώνειας, ανάλημμα θεάτρου Φιλίππων, βλ. εικ. 11, 12). Επί των γενικών σχεδίων σε κλίμακα 1/100 θα παρουσιαστούν σε φάση προμελέτης οι προτάσεις αποκατάστασης του θεάτρου (είδος εργασιών, υλικά, μέθοδοι επέμβασης). Επί των αναλυτικών σχεδίων των αναλημματικών τοίχων των παρόδων και του κάτω κοίλου θα παρουσιαστούν με λεπτομέρειες οι προτάσεις αποκατάστασης και συντήρησης ποιοτικά και ποσοτικά (ανατάξεις, επανατοποθετήσεις λίθων, συγκολλήσεις, σφραγίσεις ρωγμών, κλπ).

- Αναφορικά με το κάτω κοίλο θα εξεταστεί και το θέμα των αρχαιολογικών καθαρισμών στη μεσαία περιοχή προκειμένου να αποκαλυφθούν τα εδώλια και οι βαθμίδες στην περιοχή αυτή και να εξομαλυνθεί το απότομο μετανασκαφικό πρηνές, που ευνοεί φθορές και επιβαρύνει αισθητικά το μνημείο.
- Για την εκπόνηση της μελέτης είναι αναγκαίο να συλλεχθεί όλο το υπάρχον φωτογραφικό υλικό και τα λοιπά τεκμήρια που υπάρχουν στα αρχεία της BSA.

Σκοπός της μελέτης είναι να εκτελεστεί άμεσα το έργο στερέωσης των περιοχών του θεάτρου με τα κρισιμότερα προβλήματα, να ωριμάσουν προτάσεις για μια ευρύτερη επέμβαση στο θέατρο σε μια επόμενη φάση, να είναι ασφαλής η επίσκεψη στο θέατρο τόσο για τους επισκέπτες όσο και για το μνημείο και τέλος να είναι δυνατή μια περιορισμένη χρήση του θεάτρου για εκδηλώσεις με ολιγάριθμο κοινό και με περιεχόμενο και όρους που θα αποφασιστούν από τις αρμόδιες υπηρεσίες του ΥΠ.ΠΟ.Τ.

Στην ομάδα μελέτης θα πρέπει να συμμετέχουν μηχανικοί αναστηλωτές, τοπογράφος και συντηρητές αρχαιοτήτων. Η αμοιβή εκπόνησης αυτής της μελέτης εκτιμάται σε **90.000€** πλέον ΦΠΑ. Ο χρόνος εκπόνησής της εκτιμάται σε 6 μήνες.

Ζάμπας Κωνσταντίνος, Πολιτικός Μηχανικός Δρ Ε.Μ.Π.

5. Προϋπολογισμός εργασιών

A. Ανάθεση εκπόνησης μελέτης:

ΚΟΣΤΟΣ: 90.000 ευρώ, πλέον Φ.Π.Α.

B. Υλοποίηση της μελέτης:

ΚΟΣΤΟΣ: Το κόστος θα προκύψει μετά την ανάθεση της μελέτης.

6. Βιβλιογραφία:

- G. B. Waywell, J. J. Wilkes, «Excavations at the Ancient Theatre of Sparta, 1992-4: Preliminary Report», *BSA* 90, (1994) p. 435-460.
- G. B. Waywell, J. J. Wilkes & S. E. C. Walker «The ancient Theatre at Sparta», *Sparta in Laconia, Proceedings of the 19th British Museum Classical Colloquium 1995*, (1998) p. 97-112.
- Buckler, C., "The myth of the moveable skenai", *AJA* 90 (1986), p. 431-6.
- Bulle, H. "*Das Theater zu Sparta*", Μόναχο 1937 (SBBA 1937, 5).
- Dickins, G. "Excavations at Sparta, 1906, The Theatre", *BSA* 12 (1905-6), p. 394- 406.
- Dilke, O. A. W, «Details and Chronology of Greek Theatre Caveas", *BSA* 45 (1950), p. 48-51.
- Dinsmoor, W, *The architecture of Ancient Greece* (1950), p. 307-8.
- F. Kolb, *Agora und Theater: Volks- und Festversammlung*, Βερολίνο 1981.
- Woodward, A.M., *BSA* 26 (1923-5), p. 119-158 και p. 240-276.
- Woodward, A.M., *BSA* 27 (1925-6), p. 175-209.
- Woodward, A.M., *BSA* 28 (1926-7), p. 3-36 και p. 37-48.
- Woodward, A.M., *BSA* 30 (1928-30), p. 151-240.
- Χρύσανθος Χρήστου, *ΠΑΕ* 1960, p. 232.
- Χρύσανθος Χρήστου, *ΠΑΕ* 1964, p. 102- 120.

Εικ. 1: Γενική άποψη του θεάτρου εκ των άνω.

Εικ. 2: Γενική άποψη του θεάτρου από το σκηνικό οικοδόμημα (ανατολικό ήμισυ).

Εικ. 3: Γενική άποψη του θεάτρου από το σκηνικό οικοδόμημα (δυτικό ήμισυ).

Εικ. 4: Ανάλημμα δυτικής παρόδου.

Εικ. 5: Ανάλημα ανατολικής παρόδου.

Εικ. 6: Επένδυση αναλήματος ανατολικής παρόδου.

Εικ. 7: Η κατάσταση του ανατολικού τμήματος του θεάτρου τον Μάρτιο του 2010.

Εικ. 8: Η κατάσταση του ανατολικού τμήματος του θεάτρου τον Αύγουστο του 2006
(φωτ. Χ. Καραδήμα).

Εικ. 9: Η κατάσταση του ανατολικού τμήματος του κοίλου περί το 1993. Είναι καθαρισμένα: ο αγωγός, οι προεδρίες, ο διάδρομος πίσω από αυτές και φαίνονται τα θεμέλια των μεσαιωνικών κτισμάτων. (Waywell G.B. Wilkes J.J. 1995).

Εικ. 10: Η ορχήστρα και η σκηνή του θεάτρου. Λήψη από τα Δ.
(αρχείο Ε΄ Ε.Π.Κ.Α.)

Εικ. 11: Το κοίλο του θεάτρου. Λήψη από τα ΝΑ (αρχείο Ε΄ Ε.Π.Κ.Α.)

Επιμέλεια Χορηγικού φακέλου:
ΔΙΑΖΩΜΑ
Σοφικίτου Μαρία, Αρχαιολόγος